

de nachts
pauwoog
op
Schouwen?
Duveland

De nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*) is een fraaie, vrij forse nachtvlinder. De "ogen" op zowel voor- als achtervleugels zijn het meest opvallende kenmerk. De grondkleur van het mannetje is orange-rood, terwijl het vrouwtje in stemmig grijs gestoken is met hier en daar een penseelstreek oranje of lila. Als zodanig is de soort niet te verwarren met de dagpauwoog (*Inachis io*) die ook getooid is met een viertal "ogen" op de vleugels, maar een roodbruine grondkleur heeft, en die -de naam zegt

het al- een dagvlinder is. De nachtpauwoog heet een kenmerkende vlinder te zijn voor de heideterreinen op de Nederlandse zandgronden. En inderdaad is de soort daar vaak algemeen te noemen. De rups wordt daar dan het meest gevonden op struikheide. Opmerkelijk mag het dan heten dat deze vlindersoort ook van Schouwen-Duiveland bekend is.* Haast nog opmerkelijker is het dat de soort op ons eiland veel groter wordt dan op de heidevelden van het "vaste" land. Een vrouwtje dat ik in 1973 uit een in Oosterland gevonden rups kweekte, had een spanwijdte van 9 cm. wat duidelijk groter is dan de dieren die ik van het vaste land ken. Ook het gewoonlijk kleinere mannetje is gemiddeld nog een halve cm. groter dan op het vaste land. Met deze maten benaderen de dieren de grootte van de ondersoort ligurica uit Italië en Z.O. Frankrijk.

De grotere spanwijdte van de Schouwen-Duivelandse dieren is onderzoekers al geruime tijd geleden opgevallen. Boer Leffé (1977) suggereerde zelfs dat er sprake zou zijn van een aparte ondersoort. Of we inderdaad met een afzonderlijke ondersoort te doen hebben is natuurlijk nog de vraag, mogelijk is hier slechts sprake van een fenotypisch verschil, dat wil zeggen, de afwijkende grootte wordt niet veroorzaakt door erfelijke factoren, maar door bijvoorbeeld klimatologische omstandigheden of een andere voedselplant voor de rups. Want dat de rups zich bij ons niet met struikheide zal voeden, zal eenieder duidelijk zijn.

Daar de nachtpauwoog hier toch niet zo algemeen is dat het probleem door metingen in de vrije natuur opgelost kan worden, resten feitelijk alleen kweekproeven. Voor dit doel is het natuurlijk wel noodzakelijk om over uitgangsmateriaal te beschikken. Weliswaar beschik ik over een stam waarbij grotendeels Schouwen-Duivelandse bloed door het lichaam stroomt, maar toch oorspronkelijk stamt van materiaal uit Duitsland.

Het nadeel hiervan is dat hiervan nooit konklusies mogen worden getrokken, en dat ook eventueel surplus materiaal niet losgelaten mag worden, om de eilandpopulatie niet te vermengen met dieren die misschien wel tot een andere ondersoort behoren. Mogelijk interessant genetisch materiaal zou dan verloren gaan.

Ik hoop dan ook dat deze publikatie ertoe leidt dat u in deze zomer eens extra naar deze soort wilt uitkijken, en eventueel gevonden rupsen aan mij toe zoudt willen spelen, zodat ik een kweek op kan zetten. In principe is één rups, die een vrouwelijke vlinder oplevert al voldoende, omdat één vrouwtje voldoet om een mannetje te lokken zodat het nageslacht zeker gesteld kan worden.

Dit lokken van een mannetje brengt me trouwens op de levenscyclus van dit dier. Wanneer in april/mei het vrouwtje uit de cocon kruipt, en de vleugels heeft gehard, begint ze te "roepen"; hierbij wordt overigens geen geluid voortgebracht, maar stulpt ze een orgaan uit het achterlijf waaruit een geurstof wordt losgelaten, het zogenaamde sexferomoon. De mannetjes zijn voorzien van sterk geveerde voelsprietten (zie tekening) waarop een uiterst gevoelig reukorgaan gezeteld is. Omstreeks 4 uur in de middag begint het mannetje te vliegen (het mannetje vliegt dus overdag), en zodra hij enkele geurmoleculen opgevangen heeft, begint hij laag over de grond tegen de "stroom" van geurstof in te vliegen. Hierbij kunnen ze flinke afstanden afleggen, gemerkte en precies 1 kilometer van hun honk losgelaten mannetjes keerden feilloos terug naar mijn tuin alwaar ik

* tot dusver bekend van Burgh-Haamstede, Burghsluis, Renesse, Koudekerkse inlaag, Schelphoek, Zieriksee, Oosterland en Bruinisse.

enkele roepende vrouwtjes opgesteld naad: waarschijnlijk moeten ze in staat geacht worden de vrouwtjes opnog grotere afstanden te ruiken. Vanaf 4 uur dus, maar met een duidelijke piek zo rond 6 uur, arriveren de mannetjes bij de vrouwtjes. De paring vindt meestal zonder veel omhaal plaats. Na een paar kwartier scheiden de geslachten zich weer, waarna het mannetje niet zelden op zoek gaat naar een tweede eega, of zelfs bij heel sterke exemplaren nog wel een derde, waarna ze uitgeput sterft. Het vrouwtje begint diezelfde nacht nog met het afzetten van de ruim 100 eieren, en sterft daarna ook spoedig.

Zelden wordt een vlinder van deze soort ouder dan één week, en gedurende deze week wordt geen voedsel opgenomen. De eieren die keurig om een takje gedrapeerd worden, komen na 2 tot 4 weken uit. De jonge rupsen zijn niet erg kieskeurig te noemen maar worden toch het meest gevonden op leden van de Rozenfamilie zoals appel, braam, meidoorn, aardbei en vijfvingerkruid, maar ook wel op wilg. De eerste tijd leven de zwarte rupsjes gezellig bij elkaar, maar na enkele vervellingen waarbij ze hun groene pakje, waarop zwarte dwarsbanden met gele of oranje wratjes, aangenomen hebben, verlaten de meeste exemplaren hun oorspronkelijke voedselplant en gaan ieder huns weegs. Zo eind juli, begin augustus zijn het forse knapen geworden van wel een centimeter of zes en ze gaan op zoek naar een plaatsje om zich in te spinnen. Dit inspinnen gebeurt meestal tussen enkele dunne takjes, de rups produceert een dunne zijden draad en bouwt hiervan een zeer kunstige en stevige cocon om zich heen. In deze cocon, die bescherming moet bieden tegen alle weersinvloeden en tegen dierlijke vijanden zoals vogels en sluipwespen, vindt de uiteindelijke verpopping plaats. Het is weer april of mei van het volgende jaar eer de vlinder hieruit te voorschijn komt, en de hele cyclus opnieuw begint. Mocht u deze zomer dus rupsen van deze soort vinden, zou ik dat graag van u vernemen. Eventueel worden de rupsen dan afgehaald. Ook waarnemingen uit het verleden zijn welkom. Dit om een overzicht te verkrijgen van deverspreiding van de soort over het eiland, en mogelijk ook van Goeree-Overflakkee.

Meldingen dus bij:

- * J.C. Meerman, Molenweg 14, Oosterland. Tel. 01114 - 1440 of ook bij:
- * J.P.C. Boot, "Oase", Duinwegje 31, Burgh-Haamstede. Tel. 01115 - 1616.

Jan Meerman

Literatuur:

- Boer Leffef, W.J. 1977. *De Lepidopterologische betekenis van de Schouwse Duin- en Vroongronden.*
R.I.N. rapport. Leersum 1980.
- Boot, J.P.C. 1965. *Saturnia pavonia* L. op Schouwen-Duiveland (Lep., Saturniidae)
Entomologische Berichten 25; 190-200.
- Boot, J.P.C. 1969. *Verdere ervaringen met Saturnia pavonia* L. (Lep., Saturniidae).
Entomologische Berichten 29; 52-54.
- Lyneborg, L & Zwakhals, C.J. 1976. *Nachtvlinders in kleur.*
Moussault, Baarn
- Rougeot, P.C. 1971. *Les Bombycoïdes (Lepidoptera-Bombycoïdea)*. Tome I.
Faune de l'Europe et du Bassin Méditerranéen 5. Masson et Cie, Paris.

- * Tekening: Hanneke Blokziyl. De nachtpauwoog (*Saturnia pavonia*) rechtsboven mannetje, linksonder vrouwtje, in het midden de volwassen rups en rechtsonder de cocon.